IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 23. Issue 02. Sentabr ,2026

ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILARNING FUNKSIONAL SAVODXONLIGINI SHAKLLANTIRISHDA ZAMONAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI

Shodmonova Sevinch Rashidovna
Termiz davlat pedagogika instituti
Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim
Fakulteti talabasi

Ilmiy rahbar: **S.M. Bobomurodov**
pedagogika fanlaridan falsafa doktori
(PhD), dotsent v/b.
https://doi.org/10.5281/zenodo.22932702

Annotatsiya. Mazkur maqolada ona tili darslarida o'quvchilarning funksional savodxonligini shakllantirishda zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilingan. Funksional savodxonlikning mazmun-mohiyati va uning tarkibiy qismlari- o'qish, yozma, kommunikativ hamda axborot savodxonligi, tanqidiy fikrlash-yoritilgan. Ushbu kompetensiyalarni rivojlantirishda interfaol metodlar (klaster, aqliy hujum, INSERT, debat, keys-stadi) va raqamli vositalar (raqamli storytelling, onlayn platformalar, virtual sayohatlar)ning didaktik imkoniyatlari asoslab berilgan. Shuningdek, ona tili o'qituvchisining kasbiy-raqamli mahoratiga qo'yiladigan talablar va amaliy tavsiyalar taqdim etilgan.
Kalit so'zlar: funksional savodxonlik, ona tili ta'limi, zamonaviy ta'lim texnologiyalari, raqamli texnologiyalar, interfaol metodlar, kommunikativ kompetensiya, tanqidiy fikrlash, axborot savodxonligi.

Аннотация. В данной статье анализируются возможности использования современных образовательных технологий в формировании функциональной грамотности учащихся на уроках родного языка. Раскрыты сущность и структурные компоненты функциональной грамотности — читательская, письменная, коммуникативная и информационная грамотность, критическое мышление. Обоснованы дидактические возможности интерактивных методов (кластер, мозговой штурм, ИНСЕРТ, дебаты, кейс-стади) и цифровых средств (цифровой сторителлинг, онлайн-платформы, виртуальные экскурсии) в развитии данных компетенций. Также представлены требования к профессионально-цифровой компетентности учителя родного языка и практические рекомендации.
Ключевые слова: функциональная грамотность, обучение родному языку, современные образовательные технологии, цифровые технологии, интерактивные методы, коммуникативная компетенция, критическое мышление, информационная грамотность.

Annotation. This article analyzes the possibilities of using modern educational technologies in developing students' functional literacy in native language lessons. The essence and structural components of functional literacy — reading, written, communicative and information literacy, and critical thinking — are examined. The didactic potential of interactive methods (cluster, brainstorming, INSERT, debate, case study) and digital tools (digital storytelling, online platforms, virtual excursions) in developing these competencies is substantiated. Requirements for the teacher's professional and digital competence, along with practical recommendations, are also presented.

Keywords: functional literacy, native language education, modern educational technologies, digital technologies, interactive methods, communicative competence, critical thinking, information literacy.

Globallashuv jarayonlarining jadallashuvi, raqamli texnologiyalarning ta’lim tizimiga chuqur kirib borishi va axborot oqimining kundan-kunga ortib borishi zamonaviy o’quvchidan nazariy bilimlarni egallash bilan birga, ularni real hayotiy vaziyatlarda qo’llay olishni ham talab etmoqda. Xalqaro PISA, PIRLS va TIMSS baholash dasturlari natijalari shuni ko’rsatadiki, o’quvchining muvaffaqiyati faqat qanday bilim olganiga emas, balki olingan bilimni amaliyotga tatbiq eta olish darajasiga bog’liq. Shu bois zamonaviy pedagogikada funksional savodxonlikni shakllantirish ustuvor vazifalardan biriga aylandi[13,14].

O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son Farmoni bilan tasdiqlangan "Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"da hamda 2022-yil 28-yanvardagi PQ-60-sonli qarori bilan tasdiqlangan "2022-2026-yillarga mo’ljallangan Yangi O’zbekistonning taraqqiyot strategiyasi"da ta’lim muassasalarida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish, o’quvchilarning funksional savodxonligini xalqaro standartlar darajasiga yetkazish vazifalari belgilangan[1,2]. Shu maqsadda umumiy o’rta ta’lim davlat ta’lim standartlarining mazmuni ham o’quvchilarning hayotiy kompetensiyalarini shakllantirishga yo’naltirilgan holda takomillashtirilmoqda[3]. Bu borada ona tili faniga alohida o’rin ajratiladi, chunki barcha fanlarni o’zlashtirish, fikrni bayon etish va jamiyat bilan muloqot qilish bevosita til va nutq faoliyati orqali amalga oshadi[5]. Ona tili darsi o’quvchida nafaqat grammatik bilimni, balki o’qish, yozish, tinglash, so’zlash hamda axborot bilan ishlash ko’nikmalarini shakllantiradi[6]. Biroq an’anaviy o’qitish usullari — faqat darslik va doskaga tayangan holda dars olib borish — bugungi "raqamli avlod" o’quvchisining ehtiyojlarini to’liq qondira olmaydi. Shu sababli ona tili darslarida funksional savodxonlikni shakllantirishda zamonaviy ta’lim texnologiyalari, jumladan interfaol metodlar va raqamli vositalarning integratsiyalashgan holda qo’llanilishi dolzarb masalaga aylanmoqda.

Funksional savodxonlik — shaxsning egallagan bilim, ko’nikma va malakalarini kundalik hayotda, ta’lim jarayonida hamda kasbiy faoliyatda samarali qo’llay olish qobiliyatidir. UNESCO tomonidan bu tushuncha jamiyat hayotida faol ishtirok etish uchun zarur bo’lgan amaliy qobiliyat sifatida, OECD tomonidan esa matnlarni tushunish, tahlil qilish va ulardan o’z maqsadlariga erishish uchun foydalanish imkoniyati sifatida talqin qilinadi[13,14]. Funksional savodxonlik quyidagi tarkibiy qismlardan iborat: o’qish savodxonligi — matnni tushunish, undagi asosiy g’oyani ajratish va undan amaliy xulosa chiqarish qobiliyati; yozma savodxonlik — fikrni mantiqiy, izchil va grammatik jihatdan to’g’ri yozma shaklda ifodalash ko’nikmasi; kommunikativ savodxonlik — muloqot jarayonida fikrni aniq bayon etish va suhbatdosh fikrini tushunish qobiliyati; axborot savodxonligi — turli manbalardan axborot izlash, uni saralash va ishonchliligini baholash ko’nikmasi; tanqidiy fikrlash — muammoni aniqlash, sabab-oqibat bog’liqligini tahlil qilish va asosli xulosa chiqarish qobiliyati. Kommunikativ savodxonlik tushunchasi dastlab kommunikativ kompetensiya nazariyasi doirasida ilmiy jihatdan asoslangan bo’lib, u nafaqat grammatik to’g’rilikni, balki nutqni ijtimoiy vaziyatga mos qo’llay olishni ham anglatadi[16]. Ushbu tarkibiy qismlarning barchasi til va nutq faoliyati bilan bevosita bog’liq bo’lib, aynan ona tili darslari ularni shakllantirish uchun eng qulay maydon hisoblanadi.

Ona tili fanining maqsadi faqat til qoidalarini o’rgatish bilan cheklanmaydi — u o’quvchida fikrlash madaniyati, nutqiy faoliyat va axborot bilan ishlash ko’nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Dars jarayonida o’quvchilar matnni tahlil qilish, ma’lumotlarni taqqoslash, xulosa chiqarish va o’z fikrini og’zaki hamda yozma shaklda bayon qilish kabi amaliy faoliyatlarga jalb etiladi. Bu jarayonlarning samaradorligi esa ko’p jihatdan darsda qo’llaniladigan ta’lim texnologiyalariga bog’liq. An’anaviy tushuntirish-bayon metodi bilan bir qatorda o’quvchini faol

ishtirokchiga aylantiruvchi zamonaviy yondashuvlarning qo'llanilishi funksional savodxonlikni rivojlantirishning muhim sharti hisoblanadi[7,8,17].

Ona tili darslarida qo'llaniladigan interfaol metodlar o'quvchilarni faol fikrlashga, o'z nuqtai nazarini asoslashga va amaliy muammolarni hal etishga undaydi. "Klaster" metodi g'oyalarni tizimlashtirish va o'zaro bog'lash orqali mantiqiy fikrlashni, "Aqliy hujum" muammoga oid g'oyalarni erkin ishlab chiqish orqali ijodiy fikrlashni rivojlantiradi. "INSERT" texnikasi matn bilan belgilar tizimi asosida ishlashni talab etib, o'qish savodxonligini shakllantiradi, "Debat" esa fikrni dalillar bilan himoya qilish jarayonida kommunikativ kompetensiyani mustahkamlaydi. "Keys-stadi" metodi orqali o'quvchilar hayotiy vaziyatlarni tahlil qilib, muammoni hal qilish ko'nikmasini egallaydi. Ushbu metodlarning har biri funksional savodxonlikning muayyan komponentini maqsadli rivojlantirishga xizmat qiladi va ularni darsning turli bosqichlarida — mavzuni kirish, mustahkamlash yoki baholash bosqichlarida — tizimli qo'llash o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini amaliyotga tatbiq etish imkoniyatini kengaytiradi[9,11].

Bugungi "raqamli avlod" o'quvchilari katta hajmdagi matnlardan ko'ra qisqa, lo'nda va vizual boyitilgan ma'lumotlarni tezroq idrok etadi[12]. Shu sababli ona tili darslarida raqamli texnologiyalardan foydalanish ta'lim jarayonini o'quvchining kognitiv ehtiyojlariga moslashtirishga yordam beradi. Animoto, Powtoon, Storyjumper kabi vositalar yordamida amalga oshiriladigan raqamli storytelling o'quvchilarga o'z hikoyalarini matn, tasvir va ovoz bilan boyitib yaratish imkonini beradi, bu esa ularning ijodiy fikrlashi va og'zaki nutqini rivojlantiradi. Kahoot, Wordwall, Quizlet kabi onlayn platformalar orqali o'tkaziladigan interaktiv mashqlar bilimlarni tezkor tarzda mustahkamlashga, PowerPoint, Prezi, Canva kabi taqdimot vositalari esa fikrni vizual va tizimli tarzda ifodalash ko'nikmasini shakllantirishga xizmat qiladi. O'quvchilarning o'z podkastlarini tayyorlashi ularda ma'lumotni to'plash, tizimlashtirish va tushunarli tarzda taqdim etish ko'nikmalarini rivojlantirsa, veb-seminarlar o'qituvchiga o'quvchilar bilan jonli muloqot o'rnatish va nutqiy mahoratni real vaqtda kuzatish imkonini beradi. Adabiy asarlar yoki tarixiy voqealar bilan bog'liq joylarga uyushtiriladigan virtual sayohatlar o'quvchining tasavvurini boyitadi va unga mavzu yuzasidan gapirish, yozish hamda fikr bildirish uchun boy material beradi. Bundan tashqari, internet va ijtimoiy tarmoqlardagi ma'lumotlar ko'pligi o'quvchidan axborotni tanlash, uning ishonchliligini tekshirish va manbalarni qiyosiy tahlil qilish ko'nikmasini talab qiladi — ona tili darslarida turli manbalar bilan ishlash orqali aynan shu ko'nikma, ya'ni axborot savodxonligi va tanqidiy fikrlash shakllantiriladi[4].

Zamonaviy ta'lim texnologiyalarining samaradorligi bevosita o'qituvchining pedagogik mahoratiga bog'liq. Raqamli savodxonlik bugungi kunda o'qituvchi kompetensiyasining ajralmas qismi sifatida belgilanadi[15]. O'qituvchi nafaqat texnik vositalardan foydalanishni bilishi, balki ularni aniq ta'lim maqsadiga muvofiq, pedagogik jihatdan asosli qo'llay olishi lozim. Bunda uchta yo'nalish muhim ahamiyat kasb etadi: birinchidan, real muloqot vaziyatlarini raqamli muhitda modellashtirish; ikkinchidan, audio-video vositalar yordamida o'quvchi nutqini tahlil qilish va tuzatish; uchinchidan, onlayn platformalar orqali o'quvchining nutqiy va yozma faoliyatini muntazam kuzatib borish[10]. Shu bilan birga, texnologiyalarni qo'llashda maqsadga yo'naltirilganlik, o'quvchi faolligini ta'minlash va natijalarni doimiy monitoring qilish tamoyillariga rioya etilishi zarur — aks holda raqamli vosita o'z-o'zidan maqsadga aylanib, ta'lim mazmunini emas, balki shaklni belgilab qo'yishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, ona tili darslarida o'quvchilarning funksional savodxonligini shakllantirish zamonaviy ta'limning ustuvor vazifalaridan biri bo'lib, bu jarayonda an'anaviy metodlar bilan bir qatorda interfaol va raqamli ta'lim texnologiyalarining uyg'unlashtirilgan holda qo'llanilishi yuqori samara beradi. Klaster, aqliy hujum, INSERT, debat, keys-stadi kabi interfaol metodlar o'quvchini darsning faol ishtirokchisiga aylantirsa, raqamli storytelling,

onlayn platformalar, podkast va virtual sayohatlar kabi vositalar o'quvchining nutqiy, ijodiy va axborot bilan ishlash ko'nikmalarini zamon talablariga mos tarzda rivojlantiradi. Kelgusida ona tili ta'limida innovatsion pedagogik texnologiyalar va raqamli vositalardan tizimli foydalanish, o'quvchilarning amaliy topshiriqlar ulushini oshirish hamda xalqaro baholash dasturlari talablariga mos metodikalarni joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa mustaqil fikrlaydigan, funksional savodxon va raqobatbardosh yosh avlodni tarbiyalash imkoniyatini yanada kengaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son Farmoni "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida".
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PQ-60-sonli qarori "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida".
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining umumiy o'rta ta'lim davlat ta'lim standartlarini tasdiqlashga oid qarorlari.
4. Yusupova M. Raqamli ta'lim texnologiyalari va ularning didaktik imkoniyatlari. — Toshkent, 2022.
5. Nurmonov A. O'zbek tilshunosligi asoslari. — Toshkent: Akademnashr, 2021. — 320 b.
6. Mahmudov N. Til va nutq madaniyati. — Toshkent: O'qituvchi, 2020. — 256 b.